

laboratoriumfunctie kunnen dan bepalen welke praktijken werken of niet. De justitiehuisen worden dan volwaardige centra met parajuditiële opdrachten als alternatief voor de traditionele beslechting van conflicten (via de rechtbank) en misdrijven (de gevangenis). En in die context is er ook opnieuw plaats voor een eerstelijnswerking die de burgers de juiste richting wijst. Thans blijft na de conferentie het gevoel over dat de justitiehuisen en de justitieassistenten of justitiële trajectbegeleiders, dreigen te verworden tot daderbegeleiders of althans van diegenen die op de een of andere manier 'afwijken' van de bestaande normen.

Het kan goed zijn dat we ons vergissen, maar dan hopen we dat weldra de eerste conceptnota's komen die inhoudelijk duidelijke keuzes laten zien, welke domeinen en opdrachten tot welke bevoegdheden binnen de Vlaamse overheid behoren, onderbouwd en gelegitimeerd door resultaten afkomstig van evidence based practices.

PENOLOGIE EN VICTIMOLOGIE / PENOLOGY AND VICTIMOLOGY

Radicalisering in de gevangenis: welke aanpak?

KRISTEL BEYENS^a

- ^a Hoogleraar, Vakgroep Criminologie, Onderzoeksgroep Crime & Society (CRIS), onderzoekslijn Penalty & Society, Vrije Universiteit Brussel (Corresp.: kjbeyens@vub.ac.be). Met dank aan Rudy VAN DE VOORDE, Ivo AERTSEN en Steven DE RIDDER voor de nuttige commentaren op een eerste versie van de tekst.

INLEIDING

De aanslag in het Joodse museum in Brussel in mei 2014, de aanslagen op Charlie Hebdo in Parijs en de verijdelde geplande terreuracties in Verviers begin 2015 leidden tot een verhoogde aandacht voor radicalisering in België. Dit resulteerde o.a. in het Actieplan '*Aanpak radicalisering in gevangnissen*' van 11 maart 2015.¹ De recente aanslagen in Parijs in november 2015 en de linken met België brachten alles echter in een stroomversnelling. Het regende voorstellen en beleidsmaatregelen op verschillende vlakken, het ene al meer doordacht dan het andere. De naar Syrië vertrekkende en terugkerende 'foreign terrorist fighters', die zich geroepen voelen om mee strijd te voeren met Islamitische Staat (IS), en de verdachten die zouden betrokken zijn bij de aanslagen in Parijs, zijn ondertussen de meest geviseerde groep geworden in België. De regering stond en staat nog steeds onder zware druk om de bevolking gerust te stellen dat aanslagen in België zullen kunnen vermeden worden. Na de terreurdreigingen niveaus drie en vier (zie ook BEYENS, 2016) en het paniekvoetbal dat ermee gepaard ging, is het hoog tijd om even stil te staan bij de aanpak die er in het afgelopen jaar werd uitgewerkt.

Deze bijdrage focust zich op een beschrijving en bespreking van het penitentiaire beleid en meer bepaald van het Actieplan '*Aanpak Radicalisering in Gevangnissen*' van 11 maart 2015. Vanuit de Cel Veiligheid en Internationale Samenwerking van het Kabinet van minister van Justitie Geens ontving ik een recente stand van zaken. Ik zal eveneens nagaan in welke mate het Belgische beleid strookt met het ontwerp van richtlijnen van de Council for Penological Co-operation van de Raad van Europa (RvE) over radicalisering en gewelddadig extremisme.²

¹ <http://www.koengeens.be/beleid/antiradicaliseringsplan-gevangnissen> (geraadpleegd op 13 januari 2016).

² Draft Guidelines for Prison and Probation Services regarding Radicalisation and Violent Extremism, Council of Europe, PC-CP (2015) 2 rev 5, d.d. 2 december 2015, goed te keuren op het Committee of Ministers van 10 februari 2016.

Maar eerst sta ik kort stil bij het concept radicalisering en de verklaringen die ervoor worden aangereikt, aangezien deze de uitwerking van een anti-radicaliseringsbeleid moeten sturen.

RADICALISERING: WAT EN WAAROM?

Het ontwerp van richtlijnen van de RvE van 2015 geeft een interessante definitie van het concept radicalisering als: *'een dynamisch proces waarbij een individu in toenemende mate gewelddadig extremisme accepteert en ondersteunt. De redenen achter dit proces kunnen ideologisch, politiek, religieus, sociaal, economisch of persoonlijk zijn'*. Uit onderzoek blijkt dat er geen universele radicaliseringsprocessen zijn, dat de redenen waarom individuen radicaliseren samen of apart kunnen voorkomen en dat radicalisering een dynamisch persoonlijk en maatschappelijk gesitueerd proces is. Onderzoekers wijzen er ook op dat het moeilijk is om een eenduidig sociaal-economisch profiel op te stellen naar opleidingsniveau, sociale klasse of afkomst, omdat radicalisering zich bij alle groepen voordoet (PAUWELS *et al.*, 2014).

Islamitische radicalisering is een geopolitiek probleem dat zijn oorsprong kent in het Midden-Oosten en dat wordt geëxporteerd door globaliseringsprocessen, zoals verhoogde mobiliteit van mensen, waarden en normen en religieuze opvattingen, en dat versterkt wordt door de ontwikkeling van internet en vooral van de sociale media. Anders dan bij radicaal geweld dat we eerder kenden in België, zoals de aanslagen van de CCC bijvoorbeeld, wordt het hedendaagse hoofdzakelijk religieuze Islamitisch geïnspireerde radicalisme bijzonder aangewakkerd en verspreid via de sociale media, wat het extreme gedachtegoed een veel wijdverbreidere en intensere dimensie geeft.³ De leden van IS werken voortdurend aan een uitgekende promotie- en communicatiestrategie en weten perfect in te spelen op de kwetsbaarheden van bepaalde jongeren, die op zoek zijn naar een houvast of identiteit. De globaliseringsprocessen leiden er dus toe dat sociaal-economische en religieuze tegenstellingen worden uitvergroot en dat een lokale aanpak van globale problemen ontoereikend is.

Op basis van literatuuronderzoek en eigen empirisch onderzoek worden de volgende risicofactoren voor radicalisering geïdentificeerd (PAUWELS *et al.*, 2014; SLOOTMAN & TILLIE, 2015):

- Gevoelens of percepties van onrecht en een behoefte aan rechtvaardigheid (politieke dimensie). De perceptie van oneerlijk behandeld te zijn door de autoriteiten blijkt van groot belang te zijn.
- Behoeft aan binding en zingeving (politieke, sociaal-culturele en religieuze dimensie van radicaliseringsprocessen). Op sociaal vlak is er een kloof tussen moslims en niet-moslims. Minder onderlinge verbondenheid doet de kans op radicalisering toenemen. Een gevoel van binding en acceptatie is echter belangrijk voor een positief zelfbeeld. Een gebrek aan acceptatie, een negatief zelfbeeld en een gebrek aan eigenwaarde maken mensen ontvankelijker voor radicalisering en gaan gepaard met een zucht naar stabiliserende zekerheden (HEITMEYER *et al.*, 1997 in SLOOTMAN & TILLIE, 2015). Radicalisering wordt in verband gebracht met een zoektocht naar een eigen identiteit, zeker bij dezen die zich bevinden tussen twee culturen (thuisfront en het land waar ze wonen). Het dagelijks tegelijk moeten omgaan met meerdere waardesystemen wordt door sommigen ervaren als onoverbrugbaar en leidt tot een moreel vacuüm dat wordt opgevuld door religieuze radicalisering.

³ Uiteraard zijn er ook andere vormen van radicalisering aanwezig in de samenleving. In dit artikel focus ik me echter op religieus radicalisme, waar religie misbruikt wordt om geweld te rechtvaardigen en dat vandaag vooral in de belangstelling staat.

Extremistische groepen bieden een oplossing aan voor deze problematieken door een antwoord te geven op de levensvragen en de gevoelens van onrecht en sociale inclusie en een sterke identiteit aan te bieden (PAUWELS *et al.*, 2014).

Jongeren worden meer ontvankelijk voor radicalisering als ze op een 'breekpunt' staan in hun leven, als ze zijn vastgelopen of als ze het niet meer weten (SLOOTMAN & TILLIE, 2015: 483). Wanneer dit gevoel gepaard gaat met sociaal isolement, het gevoel van niets meer te verliezen hebben, neemt het risico op radicalisering toe.

NOOD AAN EEN GEÏNTEGREERDE GLOBALE AANPAK

Het penitentiaire beleid moet deel uitmaken van een geïntegreerde bredere maatschappelijke aanpak, die in eerste instantie focust op preventie en detectie om vroegtijdig te kunnen ingrijpen. Gedetineerden zijn een bijzonder kwetsbare groep voor radicalisering en de gevangeniscontext versterkt bepaalde factoren. Potentiële rekruten zouden vaak voor kleinere misdrijven in de gevangenis terecht komen. Door hun gevoelens van frustratie tegenover de samenleving, de groepsdruk in de gevangenis, de afsluiting van de vrije samenleving, een zoektocht naar religieus of ideologisch geïnspireerde zingeving en/of het verlangen om tot een groep te behoren, zijn ze extra vatbaar voor een radicaal gedachtegoed dat zich afzet tegen de fundamentele waarden en grondrechten van onze democratische rechtsstaat (ACTIEPLAN, 2015: 3).

Het Actieplan stelt een tweeledig beleid voor dat radicalisering van gedetineerden tijdens de detentie wil trachten te voorkomen (preventief luik) maar ook wil voorzien in een gespecialiseerde omkadering van geradicaliseerde gedetineerden (reactief luik).

Hiervoor worden tien actiepunten voorgesteld, nl. streven naar:

1. betere levensomstandigheden in de penitentiaire instellingen;
2. een sterkere informatiepositie;
3. efficiënte overleg- en coördinatiestructuren;
4. digitalisering en automatisering van de informatiestroom;
5. betere detectie van radicalisering;
6. een weloverwogen plaatsingspolitiek;
7. een geïndividualiseerde aanpak waar nodig;
8. een systematische betrokkenheid van vertegenwoordigers van de erediensten;
9. de-radicaliserings en disengagement programma's;
10. versterkte samenwerkingsverbanden met het lokale niveau, de deelstaten en Europa.

De doelstelling is het weerbaar maken van gedetineerden voor de invloeden van extremistische boodschappen binnen de gevangenismuren en een kordate en krachtige opvolging van geradicaliseerde elementen. Het Actieplan vermeldt eveneens dat er onderzocht zal worden 'of de Basiswet Gevangeniswezen moet worden herzien in functie van de nieuwe uitdagingen, met name op het vlak van plaatsing, bezoekenregeling, briefwisseling, celonderzoeken, etc.'. Het is niet duidelijk of hiermee wordt gesuggereerd dat er twee soorten regelingen zullen worden gecreëerd, nl. een aparte regeling voor geradicaliseerden of radicaliserenden, of dat de Basiswet in zijn geheel zal worden aangepast – lees verstrengd? Het valt op dat ook de Algemene Beleidsnota van minister van Justitie Geens van 10 november 2015 vermeldt dat in 2016 'enkele bepalingen moeten worden aangepast' in de Basiswet, zonder dat hierover verdere verduidelijking wordt verschaft.⁴

⁴ Belgische Kamer der Volksvertegenwoordigers, Algemene Beleidsnota Justitie, 10 november 2015, Doc 54 1428/008, p. 28.

Het eerste actiepoint verwijst naar de verbetering van de globale leefomstandigheden in de gevangenen via het verminderen van de overbevolking. En hier zijn inderdaad al eerste resultaten geboekt, gezien de overbevolking het afgelopen jaar terug gedrongen is tot ongeveer tien percent (in vergelijking tot meer dan twintig percent in 2013). Verder wordt er sterk ingezet op informatieverzameling en -deling om een betere detectie van radicalisering te realiseren en op een betere samenwerking met interne en externe diensten op lokaal niveau, de deelstaten en Europa.

Om het Actieplan te implementeren, is een cel 'extremisme' opgericht binnen het Directoraat Generaal EPI, met als voornaamste taak het beheer van de informatieflex met de veiligheidsdiensten. Binnen de dienst Veiligheid van de Staat is een speciale sectie opgericht die zich moet toeleggen op de problematiek van de radicalisering in de Belgische gevangenen (p. 7 Actieplan) en die nauw moet samenwerken met de cel extremismisme binnen het DG EPI. Voor begin 2016 wordt een eerste fenomeenanalyse van de radicalisering van gedetineerden beloofd die ruim verspreid zal worden met het oog op de sensibilisering van alle betrokken actoren. De vraag rijst hier op basis van welke criteria deze fenomeenanalyse zal gebeuren. Gaat het om risicoprofielen voor radicalisering, geradicaliseerden, etc.? Verder zal de informatie-uitwisseling worden gedigitaliseerd en de penitentiaire databank SIDIS-suite zal worden gekoppeld aan de politionele databanken om geradicaliseerde gedetineerden, die onder voorwaarden zullen worden vrijgelaten, beter te kunnen opvolgen.

Belangrijke onderdelen van het Actieplan zijn de penitentiaire plaatsingspolitiek van geradicaliseerde gedetineerden (concentratie of spreiding), het personeelsbeleid en meer specifiek de opleiding van het personeel, en de betrokkenheid en aanwerving van de vertegenwoordigers van de erediensdiensten. We focussen deze bijdrage verder op deze laatste punten.

PENITENTIAIRE PLAATSINGSPOLITIEK

Volgens gegevens van de Cel Extremisme zitten momenteel (januari 2016) 88 gedetineerden in de gevangenis die als geradicaliseerd worden gecategoriseerd, omdat ze aangehouden of veroordeeld zijn voor zogenaamde 'terro-misdrijven'.⁵ Wat gebeurt hiermee? Moeten ze geconcentreerd en geïsoleerd worden van de andere gedetineerden om de verspreiding van hun radicale ideeën te vermijden, of is het beter om ze niet samen te zetten, en te verspreiden over verschillende gevangenen om stigmatisering en versterking van hun overtuiging te vermijden? Dit blijkt een moeilijke keuze te zijn. De druk om een concentratiebeleid te voeren blijkt groot, omdat het vanuit beheersmatig oogpunt een aantal voordelen heeft. Het Actieplan spreekt over een 'weloverwogen plaatsingspolitiek op basis van een oordeelkundige selectie'. Er wordt een tweesporenbeleid door middel van een selectieve concentratie van de meest ernstige gevallen vooropgesteld. Het is de bedoeling om gedetineerden in eerste instantie maximaal te integreren op de gewone afdelingen 'in zoverre dat het radicaliseringsproces kan worden beheerst'. Enkel wanneer de gedetineerde een risico vormt op vlak van radicalisering 'kan de gedetineerde worden doorverwezen naar een afdeling waar in een gespecialiseerde aanpak wordt voorzien' (ACTIEPLAN, 2015: 13). De zogenaamde 'terro-afdelingen' in de gevangenen van Hasselt en Ittre kunnen elk 20 gedetineerden opvangen. Er wordt expliciet gesteld dat deze afdelingen echter niet als een bijkomende afdeling 'hoge veiligheid' mogen worden gezien, maar als afdelingen waar gespecialiseerd personeel aanwezig is om met deze problematiek om te gaan.

Er wordt benadrukt dat deze afdelingen moeten toelaten om een relatief normaal detentieregime uit te bouwen, waar maximaal wordt ingezet op normalisering. Er wordt ook

⁵ Dit cijfer omvat dus niet het aantal gedetineerden die geradicaliseerd zouden zijn in de gevangenis of in een radicaliseringsproces zitten.

op gewezen dat de penitentiaire condities geen verdere radicalisering mogen in de hand werken. Dit wil men doen door een penitentiair regime uit te werken, met inbegrip van een aanbod op het vlak van hulp- en dienstverlening. Hierover moet overlegd worden met de deelstaten, want zij hebben hier immers een cruciale rol te vervullen. Begin 2015 is er door de Vlaamse Gemeenschap een Actieplan⁶ voorgesteld, waar Actie 10.3 bestaat uit de opname van de aanpak van radicalisering in het strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Deze Actie vermeldt het maken van afspraken tussen de afdeling justitiehuisen en het DG EPI, het verschaffen van toegang tot de aparte afdelingen voor 'terro-gedetineerden' en het organiseren van infosessies en dadercursussen en -therapie. De verdere inhoudelijke uitwerking is momenteel nog aan de gang. Het blijft momenteel ook koffiedik kijken met welke middelen en aanbod de Vlaamse Gemeenschap over de brug zal komen, gezien het actieplan vermeldt dat het budget binnen de reguliere middelen moet gezocht worden. Wat justitie betreft kan een beroep worden gedaan op een aandeel uit een extra budget van 400 miljoen euro, dat nationaal vrijgemaakt is in de strijd tegen het terrorisme.

Naast de afdelingen in Hasselt en Ittre worden er ook satellietteams aangekondigd in vijf gevangenissen, nl. Brugge, Gent, Sint-Gillis, Lantin en Andenne, van waaruit een geleidelijke terugkeer naar de gewone detentieomgeving mogelijk moet worden gemaakt. Een satelliet team bestaat uit een PSD-tandem (maatschappelijk werker en psycholoog) en twee directeurs, die allen een de gespecialiseerde opleiding hebben gevolgd.

Wie komt er nu terecht op die speciale afdelingen en hoe moet de selectie gebeuren? Enkel gedetineerden die een ernstig risico vormen op radicalisering zullen er verblijven. De anderen zullen in de gewone penitentiaire inrichtingen verblijven of daar waar satelliet teams zijn (cf. keuze voor een tweesporenbeleid). Momenteel verblijven reeds een aantal geradicaliseerde gedetineerden op de speciale afdelingen in Hasselt en Ittre. Vanaf januari 2016 zal de selectie gebeuren via individuele screenings (risicotaxatie) van de gedetineerden door middel van het VERA-2 risicotaxatie-instrument (Violent Extremist Risk Assessment)⁷ dat uit Canada komt en specifiek werd ontworpen voor screening van extremistisch geweld. Dit is geen wondermiddel, maar moet gebruikt worden als instrument om het oordeel van de PSD te structureren. Het wordt best meer dan één keer afgenomen. Geval per geval zal door de Regionale directies beslist worden waar de risicogedetineerden best worden geplaatst. Ook de ontwerprichtlijnen van de RvE benadrukken het belang van individuele evaluaties in het kader van het plaatsingsbeleid (cf. art. 18 en 19).

PERSONEEL

Een essentieel onderdeel van een penitentiair beleid is voldoende en goed opgeleid personeel. Het Actieplan van GEENS bevat veel goede intenties, zoals een goede omkadering van de speciale afdelingen met personeelsleden die, na een opleiding, een goede kennis moeten hebben van de problematiek van de radicalisering. Omdat ze opnieuw terugschroefd is in het kader van de besparingen, is de basisopleiding van het penitentiair bewakingspersoneel in België, zeker in vergelijking met andere landen, op zijn minst minimalistisch te noemen. De bijkomende investering in de specifieke opleiding is dus meer dan welkom. De vraag rijst echter of dit de bestaande opleiding over de algemene principes van detentie

⁶ Actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme van de Vlaamse Minister van Binnenlands Bestuur, Inburgering, Wonen, Gelijke Kansen en Armoedebestrijding, http://www.vvsg.be/radicalisering/Documents/actieplan_radicalisering.pdf (geraadpleegd op 13 januari 2016).

⁷ <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/2009-02-rdv/index-en.aspx#Extremist> (geraadpleegd op 14 januari 2016).

voor het voltallige bewakingspersoneel niet nog meer zal hypothekeken in deze tijden van besparingen.

De opleiding voor de medewerkers van de gespecialiseerde afdelingen (directie, PSD en bewaking) is ondertussen afgerond in Hasselt. Voor Ittre is enkel de opleiding van het bewakingspersoneel nog lopende, maar ze zal afgerond worden eind januari 2016.⁸ De leden van de PSD kregen een bijkomende opleidingsmodule VERA-2. Daarnaast moet de opleiding echter ook bestaan uit het verhogen van de kennis van de Islam en de Islamitische cultuur en gewoonten, zodat deze maximaal kan aangewend worden in de dagelijkse praktijk om fricties zo veel mogelijk te vermijden. De opleiding moet eveneens focussen op hoe om te gaan met mensen met extreme ideeën. Dit vergt ook heel wat mensenkennis. De ontwerp-richtlijnen van de RvE wijzen ook op het belang van een goede opleiding en regelmatige interacties met de gedetineerden voor de dynamische veiligheid.⁹ Art. 27 benadrukt het belang van opleiding in interculturele mediatie en interventie-technieken bij crisissituaties. Gezien men niet voor een strikt concentratiebeleid kiest is de sensibilisering en opleiding van al het penitentiaire personeel belangrijk. Hier wordt met een e-learning module gewerkt, wat vooral een goedkope, maar niet echt een adequate oplossing lijkt in deze materie.

Opgemerkt dient te worden dat de algemene visie achter het personeels- en opleidingsbeleid een bepaalde (negatieve) beeldvorming over gedetineerden en over de eigen taak-perceptie/job in het algemeen in de hand kan werken: het als personeel geconfronteerd worden met weer een nieuwe risicocategorie van gedetineerden. Het kan ook de dubbele of ambigue taakbepaling van het personeel versterken, nl. het aannemen van een respectvolle, ondersteunende, begeleidende houding en het uitgaan van de positieve mogelijkheden van gedetineerden versus een zich verder ontwikkelend controle- en risico-denken.

SYSTEMATISCHE BETROKKENHEID VAN VERTEGENWOORDIGERS VAN DE EREDIENSTEN

Er wordt een constructieve samenwerking tussen gevangenisdirectie en islamconsulenten vooropgesteld. De aangekondigde verhoging van het aantal islamconsulenten van 19 naar 28 is ondertussen goedgekeurd door de inspectie van Financiën. De vraag tot verbetering van het statuut van de islamconsulenten en bij uitbreiding van alle aalmoezeniers en consulenten is opgenomen in het globale bedrag van 400 miljoen euro dat aan de budgetten voor het veiligheidsdepartement voor 2016 werd toegevoegd. Sinds november 2015 zijn de verplichte extra opleidingen voor imams en islamconsulenten in de strijd tegen radicalisme en terrorisme opgestart. Een selecte groep van islamconsulenten is ook betrokken bij de gespecialiseerde training voor de personeelsleden in de gespecialiseerde afdelingen. De rol van de imams is niet te onderschatten, gezien zij een luisterend oor kunnen bieden aan de gedetineerden en zo dicht bij hun belevingswereld kunnen komen. De kwaliteit en voldoende aanwezigheid van de imams is belangrijk om te vermijden dat de leemte wordt gevuld door gedetineerden met minder goede bedoelingen.

⁸ We hebben jammer genoeg geen toegang gekregen tot de inhoud van de opleiding.

⁹ 'Dynamic security is a concept and a working method by which staff prioritise the creation and maintenance of everyday communication and interaction with prisoners based on high professional ethics. It aims at better understanding prisoners and assessing the risks they may pose as well as ensuring safety, security and good order, contributing to rehabilitation and preparation for release. This concept should be understood within a broader notion of security which also comprises structural, organisational and static security (walls, barriers, locks, lighting and equipment used to restrain prisoners when necessary).'

DISCUSSIE EN CONCLUSIE

De nadruk op normalisering, met een aanbod aan opleiding voor gedetineerden en voldoende en goed geschoolde personele omkadering, is de juiste keuze en in lijn met de ontwerprichtlijnen van de RvE. De vraag is echter wat bedoeld wordt met normalisering, in welke mate uitzonderingsregimes dit principe kunnen ondermijnen en of er voldoende middelen zullen zijn om al de mooie voornemens op een kwalitatieve wijze te realiseren. Zullen gedetineerden in de gespecialiseerde afdelingen ook tafelbezoek en ongestoord bezoek kunnen genieten? Mogen ze samen wandelen? Mogen ze onderling contact hebben? Welke toegang zullen ze hebben tot sociale en culturele activiteiten, opleiding, werk? Indien de geradicaliseerde gedetineerden geen contact hebben met andere gedetineerden is het besmettingsgevaar niet aanwezig en zijn er geen redenen om hen te onderwerpen aan een extra streng beveiligingsregime. Het zal belangrijk zijn om effectief te investeren in een geïndividualiseerd en aangepast beleid, dat gevoelens van isolatie en onrecht, die radicaliseringprocessen triggeren, niet aanwakkert. Verder zal het een hele uitdaging zijn om niet te over-diagnosticeren, zodat enkel de effectieve risicogeveallen in de gespecialiseerde afdelingen terecht komen.

Daarnaast mag de specifieke gevangeniscontext niet uit het oog verloren worden, gezien de gevangenis een omgeving is die op zich al een hoger risico op radicalisering inhoudt door de afzondering van de samenleving en de oververtegenwoordiging van mensen die bereid zijn om geweld te gebruiken. Deze laatste groep geniet bovendien vaak een hoog aanzien in de gedetineerden subcultuur. Kwetsbare gedetineerden worden hierdoor nog meer vatbaar voor extremistische invloeden.

Gevangenis worden omschreven als 'low trust environments' (LIEBLING, 2004), terwijl 'trust' en een intelligente omgang met 'trust' een belangrijk onderscheidend criterium is tussen gevangenis met een hoger of lager risico op radicalisering. Uit vergelijkend onderzoek van LIEBLING (2015) in verschillende 'high security' gevangenis blijkt dat wat zij 'political charge'¹, ofwel politieke kwaadheid noemt, hoger is in de zogenaamde 'failed state prisons'². Zij stelt dat een gebrek aan hoop en zingeving, gebrek aan rechtvaardige behandeling en erkenning en een laag niveau van vertrouwen een politieke woede genereren, wat de dynamische veiligheid en het leven in het algemeen in de gevangenis in gevaar brengt. Deze mechanismen versterken het gebrek aan vertrouwen dus nog meer. LIEBLING is niet blind voor het feit dat vertrouwen misbruikt of verkeerd kan aangewend worden. Daarom pleit ze voor een intelligent gebruik van 'trust', dat toelaat dat gedetineerden erkend worden en in hun waardigheid gelaten worden. Uit haar onderzoek blijkt dat de gevangenis die ze als 'new penological prisons' omschrijft, gekenmerkt worden door 'vigilant security, the meeting of targets, proactive rule following, and a form of professionalism relating mainly to risk management' een hoger niveau van 'political charge' genereren dan de 'old penological or old school prisons', die gekenmerkt worden door 'a

¹ Dit concept heeft o.a. betrekking op de mate waarop het gevangenisverblijf mensen kwaad maakt, gevoelens van onrecht en onrechtvaardigheid oproept, etc. LIEBLING weigert te spreken over radicalisering, omdat zij dit als probleem niet wenst te isoleren, maar het wil beschouwen binnen de bredere gevangeniscontext en management.

² The 'failed state' term has been used in studies of political violence to explain variations in levels of terrorist activity in different countries. Theorists of political violence outside the prison are identifying factors (like perceptions of powerlessness and discrimination, religious and intergroup conflict, power and leadership struggles, population change, disorganisation, and so on) that make sense in or can be adapted to the prison environment. These dynamics, including lack of hope and meaning, lack of fairness, lack of recognition, and a significant decline in already low levels of trust, generate a kind of 'political charge' or level of anger that is dangerous (particularly where appealing transformative ideologies and shared identities are available) as well as undoing the kind of 'dynamic security' that keeps prisons safe (LIEBLING, 2015).

different form of professionalism relating to the development or progress of prisoners and higher levels of engagement'. Het klimaat in de gevangenis is dus erg belangrijk om 'political charge' tegen te gaan, of kan het risico op 'political charge' bij gedetineerden net doen toenemen. Goede opleiding van het personeel, een goede verstandhouding met en erkenning door de senior managers en de gevangenisdirectie, en een intelligente aanwending van vertrouwen in gedetineerden blijken dus belangrijke hefboomen om risicovolle situatie te beheersen. Dit ondersteunt eveneens de stelling dat men zich niet te veel moet vergalopperen in nieuwe initiatieven, zeker als die ten koste zouden gaan van een investering in het dagelijkse beleid en het goed functioneren van de gevangenis. LIEBLING waarschuwt er voor om ons niet te laten paralyseren door angst en wantrouwen. Dat zal inderdaad de grote uitdaging zijn voor de komende maanden en jaren, niet alleen in de gevangenis trouwens.

REFERENTIES

- BEYENS, K. (2016). Bericht uit Brussel. Een stad onder terreurdreiging. *Panopticon*, 37(1).
- HEITMEYER, W., MÜLLER, J. & SCHRÖDER, H. (1997). *Verlockender Fundamentalismus*. Frankfurt am Main: Surhkamp.
- LIEBLING, A. (2015). *Prisons and the Problem of Trust: The experiences of long term prisoners in contrasting high security prisons*. Presentatie, Vrije Universiteit Brussel.
- LIEBLING, A., I.S.M. ARNOLD, H. (2004). *Prisons and their moral performance. A study of values, quality and prison life*. Oxford: Oxford University Press.
- PAUWELS, L., BRION, F., SCHILS, N., LAFFINEUR, J., VERHAEGE, A., DE RUYVER, B. & EASTON, M. (2014). *Explaining and understanding the role of exposure to new social media on violent extremism: an integrative quantitative and qualitative approach*. Gent: Academia Press.
- SLOOTMAN, M. & TILLIE, J. (2015). Waarom sommige moslims radicaal worden. In I. WEIDERS & C. ELIAERTS (Eds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Boom Lemma, 475-497.

MAATSCHAPPELIJKE DIENSTVERLENING / SOCIAL WORK (1)

Zorgvermijders en gedeelde verantwoordelijkheid via netwerkvorming

JORIS DE CORTE^a

^a Doctor-Assistent, Vakgroep Sociaal Werk & Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent (Corresp.: Joris.DeCorte@UGent.be).

Dak- en thuisloosheid is een hardnekkige problematiek in verschillende West-Europese welvaartsstaten. De situatie in Vlaanderen vormt hierop geen uitzondering: ook bij ons is er een groep van burgers die niet over een stabiele huisvestingssituatie beschikt. Zij worden omschreven als een restgroep van zorgvermijders, draaideurcliënten of laatstelijnscliënten. Een deel van deze populatie bracht vaak reeds één of meerdere periodes door in de gevangenis en kan op de radar verschijnen van het forensisch welzijnswerk, de sociale dienst van de politie, enz.

Netwerkvorming is dan een interessante piste om een oplossing te zoeken voor de complexe en multidimensionele problematieken waarmee dak- en thuislozen worden geconfronteerd. In de praktijk zien we op lokaal niveau vaak een vrijwillige samenwerking ontstaan tussen actoren en voorzieningen die geregeld met deze populatie worden gecon-